

Szuromi Pál

Fénylő alma mater

– Részlet egy önéletrészből –

... Gimnáziumba Egerbe kerülök. A döntés, hogy egri diák és „dobós” legyek, nem igazán az enyém. Hevesnek nem volt gimnáziuma, még a századforduló táján mondtak le róla a „városatyák”, s a szóbeszéd szerint így jutott hozzá a szomszédos Jászapáti. A jászapáti gimnázium nem állt rossz hírben, ám közelsége s rövid múltja miatt még nem érett „patinássá”. Törekvő ember Egerbe adta a fiát: apám döntésébe saját sorsa, egykori vágyainak kényszerű megtorpanása is belejátszott. Ma már kellőképp tudom a döntését becsülni – minden későbbi vonzalmam, humán érdeklődésem az egri években alapozódott meg.

... A várossal már jóval korábbról ismertük egymást, hétéves koromban (később a hőstetté gyúrt napok s orromban az altató éter emlékével) itt vették ki a mandulát. Más időkben pedig édesapám (ki a hevesi a tejszernok alkalmazottja volt), olykor megengedte, hogy a kannákat begyűjtő Csepelen Egerbe utazzak. A csibész rakodók remek szórakozásnak találták ilyenkor, hogy menet közben a fülkéből csúzlizzanak ki a város szélén kóborló ebekre, akik persze nyusztolva menekültek...

Ezerkilencszázhatvanegy nyarán költöztem be Egerbe, két nappal a tanévnyitó előtt. A Foglár utcai Kollégium, mely a háború előtt maga is egyházi intézmény, az ekkor is működő papnevelde innenső oldalán állt. Két ikerépület, ám míg amott a „retrográd klerikális eszmék sötétsége honolt”, addig ideát, nálunk, a jövő fiatal építőinek „a világot megváltó lenini gondolat fáklyája égett!”. Gyakran fölremlik akkori életünk egyik *diszkrét bája*, amint a nyitott ablakon át, a kispapok idáig hallatszó zsolozsma-énekére tőlünk a *Vörös Csepel* vagy *Az amúri partizánok* vadul harsogó indulója felel. – Jellemző tizennégy-tizenhat éves kori megronthatóságunkra, hogy mindettől akkor nemigen borzadtunk el, s ezeket a dallamukkal ravaszul fülbemászó indulókat agyunk olyan mélyen szívta magába, hogy ál-munkból ébresztve tán előbb elhibázzuk *Anna szőkeségét*, mintsem ne tudnánk folytatni a munkásór-puska him-nikus (és ostoba) dicséretét. „*Munkásórnek egy baja, így van e, mért nincs három élete, élete?...*”

A kollégium? Kétszintes épületünket vasrácsos ablakok zárták, vigyázva benn a „századot” s a nap minden óráját szabályozó kaszárnyai rendet. Korabeli „szenvédéseim” dacára (melyeken sokat enyhített az összetartás, a diákok törzsi szelleme), ma azt mondom, mégis csak az a fegyelem tarthatott kordában, anélkül elkallódtam volna. Később a *különösnek* járó érzéssel, szorongva ébredtem rá erre, felismervén, hogy *alattvaló típus* vagyok, legalábbis apa-fiú kapcsolatokra, s abban a

fiú szerepére vágyó. Olyan, ki gondoskodó *figyelem* és *fegyelem* mellett képes csak kibontakozni, különben újra meg újra az anarchia sodrában találja magát. – T. J. „igazgató elvtárs” őszinte buzgalommal próbált a szocializmus odaadó gyermekeivé faragni minket, ám szerencsére itt is közöttünk munkált a gyermeklélek, az ifjúkor azon különös kegyelme, amely révén minden dresszúra, szigor és fenyegetés megannyi „jó heccé”, kinevethető kalanddá szelídült közöttünk. A ránk nehezülő nyomás egymás felé olvasztóan hatott, közösséggé formálóan. A külső erőszaktól, a „falak hatalmából”, így olyan védő-burok lett, amely alatt összemergedtünk.

Bár az „erőszak”, „a falak hatalma” – évtizedekről visszatekintve – nem volt elviselhetetlen, gerincet ropasztó. Katonás fegyelemben éltünk, de mindezt egy célszerű Rend égboltja alatt. Kollégiumi éveimet ma már csak erős túlzással nevezném lelkünkre kártékonynak, amely személyiségünkben mélyebb *traumát* okozott volna.

Ha beléptél az ajtón, a naposfülke előtt kellett elhaladnod. Ez volt a háromtagú szolgálat: a *napos*, *szolgálatos* s az *ügyeletes* őrhelye – körülhatárolt és számon kért feladatokkal. Itt adtuk le a kimenőkönyvünket, és ide érkeztek a levelek is. A lépcső egy félemeleti, hosszú folyosóra vitt, ennek egyik végében honolt az igazgatói iroda, míg a másikon (előtte kis haranggal) az ebédlő. Hazatérve (igazgatói iroda!) az első szintet gyorsan elhagyta az ember. A másodikon szintén egy hosszú folyosóra jutottunk, s itt, a fal mentén sorakoztak a szekrényeink. Erről a folyosóról nyílt a *Nagytanuló*, itt ültünk a „stúdiumokon” mind a százhuszan. A folyosó végül a hálótermekhez vezetett, melyek eltolt félszinteken helyezkedtek el: néhány lépcső az alsó háromhoz, illetve a felsőkhöz vitt. A hálóterem előtt spártai mosdók: öntöttvas mosdótálak hidegvíz-csapokkal.

Napirend. Ébresztő 6-kor (vasárnap fél 8-kor), mosakodás, majd fél 7-től negyed 8-ig *stúdium*. Utána reggeli. Ebéd 2-kor; kimenő hétfőn, szerdán és pénteken fél 3-tól $\frac{3}{4}$ 4-ig. Stúdium 4-től negyed 6-ig, majd folytatás fél 6-tól 7-ig. Hétkor az ebédlő előtti kis harang jelezte a vacsorát! Utolsó stúdium 8-tól $\frac{3}{4}$ 9-ig. Készüldés, lefekvés; villanyoltás negyed 10-kor. – Szigorú napirend volt, de nem embertelen. Egyetlen célt szolgált: a munkát.

Nekem szerencsém volt a kollégiummal, mert a honvágy első könnyei után jól megtanultam „befelé élni”. Odakinn nem voltak barátaim, rokonaim, s ami vonzott a városból, azt a kimenőkön kielégülésig magamba szívhattam. A falak, a pontosan szabályozott élet, s a stúdiumokon szemmel is érzékelhető nagy közösség biztonságot adtak. Szerettem a névtelenséget, egynek lenni a százból, de mégis szuverénnek a magam asztalánál. A zárt kollégiumon belül „névtelenül” a sorban, ám magam felelni a munkámért s az időm kitöltéséért – ez mindig több-rétegű élményt adott. A fizikai biztonságon túl ott volt az a „védett megfigyelői”

állás”, amit gyerekkoromban is annyira szerettem a felnőttek között. De a legkülönösebb öröm a saját személyiségem megtapasztalásából eredt. Eddig sohasem élhettem át így a magány és a közösség megtermékenyítő ambivalenciáját. Hogy ez számomra különösen védettséget és ihletet adó, később is számtalanszor tapasztaltam, könyvtárakban, egyetemi előadásokon, de színházakban s hangversenyeken is. Az idők múltával ez az érzés más tónusokat, más felhangokat kapott, de első varázsát itt, Egerben mutatta meg. Először éltem át a helyszínek s a múltó idő közegének azt az inspirációját, ami gondolkozásra – *szellemi munkára* késztet.

Hevesen, falusi gyerekként, még ha jó tanuló is voltam, inkább az iskolában tapadt rám a tudás. Otthon a tanulásnak sem állandó helyszíne, sem állandó ideje nem volt. Tanultam a konyhában, a szobában, a kert végén, az udvaron – hangulatomnak a család elfoglaltságai közt mikor mi kínálta magát. Volt ebben valami „kommunális”, ha arra a magától értetődő természetességre gondolok, ahogyan a nép integrálta, a maga szerves életébe beépítette a „tudományt”. Mindenki megfért egymás mellett: a tészta gyúró anya, az éppen borotválkozó apa, a kissámlin leckéjét tanuló gyerek – s a macska a *sparhelt* alatt. („*Apa mosdik, anya főz, együtt lenni jó*” – Z. Z. megkapó soraival.) Egyik munkának sem volt különösebb pátosza, illetve mindegyik egyaránt élvezte elismert létjogosultságát.

... Jól emlékszem, Egerben milyen hedonista módon kezdtem élvezni a tanulást. S egyszerre mennyi érzéki örömet jelentett a tanulás számtalan rekvizituma: a könyvtárak temérdek polca, a gimnáziumi könyvszekrények, régi tablók a falakon, szertárak, a Líceum épülete – és maga az egész város. Az az életérzés ugyanis, ami ottani, nemes állapotként észlelt magányomban (s kissé pátoszos tudatomban) kiteljesedett bennem, maga alá vonta az egész várost. S a gyermekien nagyképű, de mindig euforizáló tudós-érzést most már irodalmi és történelmi szellemek is szították: a kollégista Nyilas Misié, vagy Gárdonyié, amint képzeletemben, a százzadelőn, a Minoriták templománál egy regény tervein mereng... Magányos játékok voltak ezek, és a legmélyebb titkok is egyben, nyilván ellensúlyozóiként is annak, hogy az osztályban kissé szobatudós, félszeg gyerekként kezeltek.

S milyen volt a gimnázium? Szerettem a Dobóba járni, amely mellé a kollégium adta azt az érlelő csöndet, ahol az élmények, a „napok hordalékai” mintegy fajsúlyt kaptak és helyükre kerültek. Így lett az *alma mater* kettős gyökerű, a kollégiumi és a gimnáziumi érlelődés révén...

A „Dobó” a kétszáz éve alapított jezsuita iskolának volt az utóda. Az én időmben még tiszta fiúgimnázium; negyedikes korunkban kerültek be az első lányok, s ezzel egy atmoszféra, a fiúszellem varázsa végérvényesen megszűnt. Valóban erős gimnázium volt, nem a régi dicsőség kései kamatából élt – s ezt jó volt megtapasztalni. Serdülőkorban az ember már szeret ellenállásokkal szemben élni, ha ezeken átverekedheti magát, s az érdemeket nem kötik öncélú vagy abszurd telje-

sítményekhez. S bár a Dobóban nagy volt a szigor, a követelményeket mint ésszerű próbákat elfogadtuk.

Tanáraink autonóm, ép lelkű emberek voltak – még érezték a pálya rangját, s nem tette törpe diktátorokká őket az élet. Még jó immunitással álltak ellen a külvilágnak.

Az „új világban” nálunk tán azok voltak az utolsó idők, mikor a mesterségek – makacs erkölcsi nosztalgiával – még őrizték az évszázadok során megszerzett tekintélyüket, amikor a polgár és a társadalom magától értetődően a *mestert* tartotta hivatottnak a szakma dolgában. Megbízta, rendszeresen számon kérte, s közben bizalommal hagyta dolgozni. A bizalom biztonságot adott, és érlelő módon hatott ki az Isten melletti legfőbb szabályozóra, a lelkiismeretre. „Normális ember” nem élt vissza a *fair play* szabályaival, hiszen egyértelműek voltak a következmények, másrészt a civil életben ő is bizalomra szorult.

Mindezt a szocializmus értékrendje változó módon írja át, vagy zilálja szét. „Demokrácia”, „néphatalom”, „éberség” ürügyén nemsoká tanulatlan kibicek állják körül a pályát, hogy leszólják a szakértelmet, a tudást; hogy a parvenük féltékeny kisebbségével kompromittáló híreket terjesszenek a Mesterekről; hogy gyűlölettel célba vegyenek minden kultúrát és magatartást, amiben megsejthető az egyéniség. Néhány év, s mindenki tudja, a piaci árustól az iszákos melósig, hogyan kell matematikát tanítani, sérvet operálni, hidat tervezni vagy zenét szerezni. Mert eljön a jakobinusok napja, és lehanyaglanak a mesterségek – s velük hanyatlak le az emberi méltóság, a jól végzett munka nyugalma, magabiztossága s a holnapba vetett remény.

Az idők fordulóján éltem, s az emberibb idők maradéka egy percre még megmutatta magát, hogy később annál inkább fájjon, ami elvész... (Elismerem, leginkább az '50-es, '60-as évek igazsága ez. De vajon csak azoké-e?) Kikre gondolok szívesen a tanáraink közül?

Nincs olyan tanárom, kire ne szeretettel vagy legalább ne rokonszenvvel emlékeznék, bár ketten nőttek igazán a szívemhez, akik gondolkozásomra s a jellememre is hatottak. Osztályfőnökünk, Fejér Barna volt a legmarkásabb, férfias személyiség. Szangvinikus, gerinces embernek ismertük, aki, ha kellett, apostoli indulattal, „*szent furorral*” védte az osztály érdekeit. Ő is, mint sok tanár abban az időben, katonás gesztusokba rejtette ritka ellágyulását. Kihívás volt előtte szerepelni, mert úgy érezted, nem is annyira a *matekot*, inkább a becsületet, a helytállást kéri tőled számon. (S iskolai vándormotívum-e, vagy valóban megtörtént: róla emlegettük, mint egyszeri kurucos tettét, hogy egy osztályozó értekezleten a tanári asztalra fölugorva, kartársai nem kis megdöbbenésére, szónokolt értünk.)

– Az irodalom gimnáziumi műzsája pedig Moys Klára tanárnő volt, egy csúnyácska arcú, görbe hátú kis nő. Ám senkit se láttam még ilyen furcsán és zavarba

ejtően megszépülni, mint őt, ha versekről, kedves íróiról – az irodalom fényes lapjairól beszélt. Moys Klára nem is órákat tartott, hanem együtt lobogott az irodalommal, azzal, ami egyedüli szívügye volt – Arannyal, Babitscsal, a Reformkorral, a kódexmásolókkal, – miközben nagylelkűen tűrte, hogy ennek a lázas szertartásnak és átalakulásnak mi is tanúi legyünk. Azt hiszem, kölcsönös barátság is összekötött minket, mert az osztályból – a józanságon túli szenvedéllyel – leginkább engem kapott meg ez a lobogás. Akkoriban kezdtem verseket, gyöngécske elbeszéléseket írni, és a termésből pár oldalt megmutattam neki. S ő azzal a figyelemmel, az iskolai protokoll fölött átnyúló komoly szakértelemmel fogadta, ami nem is a műnek, hanem a minden első írás mögött föltételezett, megelőlegezett tehetségnek szól. – Enyhe szégyennel és bocsánatkéréssel ismerem el, hogy várakozását inkább csak meghasonlott életpályán s nem annyira az írásaim teljesítették be. – Ha ennek a csúnyácska, szenvedélyes kis nőnek a hatását próbálom megragadni, kapcsolatunk a megtermékenyítésre fölkészült várakozás és a vakon suhanó végzet találkozása volt. Nyomában az élet értelmessé, elszenvedhetővé és igazolhatóvá lett számomra is. Az irodalom, ez a szürreális valóság adott igazolást a belső világomra, arra a részemre, amelyik elszakadt a földtől. Föleszmélve az „erdei emberek” magukat száműző riadalmából, megértettem, hogy az ügyem nem reménytelen, csak ezeken a sámán-igéken kell tudnom kifejeznem magam... A magyarórák így jelentették nekem a mű és az instrumentum megfigyelését, a bekéredzkedést a Parnasszus ligeteibe.

A nyarak otthon teltek, szüleim és nagyapámék között. Három nyáron át, a szünidő felében, János barátommal rakodni jártunk: egy pótkocsis Csepelen paradicsomot fuvaroztunk a hatvani konzervgyárba. S egy különös szépségét éltem meg azoknak a nyaraknak, melyet a hajnali fölkelések nélkül így soha nem tapasztalok meg.

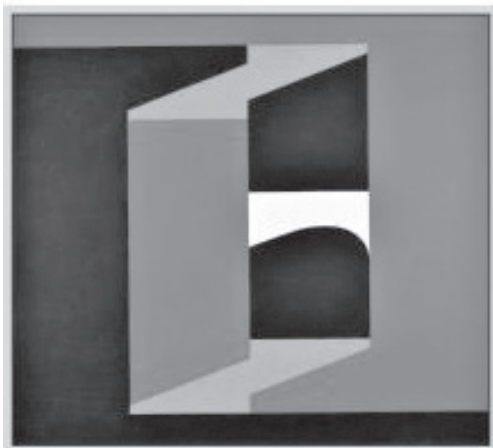
A természet egy teljesen új arcát mutatja a hajnali ébredéskor, tisztán, elemmentaris bőségben. Míg a telepre, a raktárhoz biciklizek, kristályos vörösével látom a kirobbanó napot – borzongatóan átjár a hajnali szél – jegenyék nyújtóznak a félhomályban – valahol megszólal, csupán a pianissimo erejével egy madár – s a dermedésből megelevenedik a csönd. Kozmikus kapcsolat volt ez is, akár az ősember ébredése: anyám szavaival élve a hajnalban ott lebegett az Univerzum.

Ezek azok az évek, amikor minden érzékszervemen megszólít, lenyűgöz és szintet túltelít a világ. Erről is írtam később, a kamaszkori versek forrása után kutatva. „... lehet-e nem írni verset, ha az ember tizenhat-tizennyolc éves? Mikor még csupasz idegekkel áll a világban, s védtelenül perzseli az öröm, és védtelenül taglózza le a bánat? Amikor nincs két egyforma reggel, és nincs két egyforma este, s gyakran oly különösek, tán nem is evilágiak a színek, a szagok, a patadobogás s a levetett ruhák suhogása. Amikor kiszakad a szív egy érintéstől, de kitaszítottá válsz, ha az állomáson, ŐRÁ várva, nélküle fut be a vonat.”

Ez az ifjúság.

Az akkori létnek a sűrítményét ma se tudnám jobban elmondani. S emlékszel-e még a túlcsonduló érzékszervi örömeinkben a fájdalom szorítására? A kínra, hogy nem ölthetsz más formát, nem cserélhetsz anyagot és testet, hogy magad is fénné, vízzé és szélrohamokká válj? Mennyi alkonyatban, milliárd évről szólító napfölkeltében, vizek, folyók sodrában, erdők morájában volt benne ez a kín!

Milyen természetes a gondolat, hogy nem a csapdába zárt anyag, az Univerzum örök és egyetemes atomjai vágytak-e elszabadulni, hogy egymással egyesülve beteljesülhessen a Megváltás rajtunk...? Én mindenesetre ezzel a kínzó és boldog kielégületlenséggel szívtam magamba mindent, a dolgok látható és megsejtett jelentését, s tudatomban ködös édességként keringett önmagamnak, létemnek rejtélye, meghatározhatatlansága. Egy Szent Iván éji álom erdejében éltem.

Etűdök a múlt századból 4 (1975–1991)